

Keglevich István kihallgatási jegyzőkönyve és önvallomása 1956-ról

Bevezetés¹

„A történelmi igazság elfogulatlan feltárása minden egyháztörténész legszentebb kötelessége.” Professzor Adriányi Gábor² e jelmondat tartalmát az alábbiakban fogalmazta meg 1971. december 5-én Mindszenty Józsefnek írt levelében, melyben a bíboros-prímás áldását kéri emigrációs munkásságára, papi élethivatására: „Régi meggyőződésem, hogy nekünk, menekült magyar papoknak a kötelességünk a magyar egyház jelenére és múltjára a világ figyelmét felhívni. Életfeladatomban szántam, hogy a magyar egyházat Nyugaton megismertessem, illetve annak nyugati forrásait feltárjam.” A magyar katolikus egyház 1945–1990 közötti története a XX. századi magyar történetírás igen jelentős fejezetét képezi. Éppen ezért ennek kutatása, a keletkezett anyagok publikálása nagymértékben hozzájárul az adott korszak történetét bemutató dokumentációk gyarapodásához. Akinek személyes élményei is vannak ebből az időszakból, az össze tudja hasonlítani a történelmi kutatások dokumentumait személyes élményeivel, korabeli értesüléseivel, és így a kétfajta forrás kölcsönösen igazolhatja és kiegészítheti egymást.

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárának iratállományában fenti szempontok figyelembevételével is kutatva, elsőként a néhai Bölcsvölgyi Zoltánról³ szóló anyagok kutatása részeként találtam rá a Regnum Marianum közösséggel kapcsolatos forrásokra, közöttük az itt közölt dokumentumokra. Bölcsvölgyi Zoltánnak⁴ börtöntársa volt többek között Werner Alajos⁵ és Keglevich István⁶ is, akikről szintén terjedelmes iratanyag keletkezett.

Keglevich István kihallgatási jegyzőkönyve betekintést nyújt a Regnum Marianum 1948 utáni illegális életébe. A teljes kommunista hatalomátvételt követően minden vallásos kisközösségi tevékenység tiltott volt. A regnum-perek is a kisközösségi perek részét képezték – 1961 februárjában vette kezdetét az egész országra kiterjedő „Fekete Hollók” nevű persorozat, amelyik a katolikus egyház megtörésére tett utolsó nagy kísérletnek is tekinthető.⁷ Jelen forrásközlésben felsorolt regnumista személyek ismertetésén túlmenően arról is képet kaphatunk, hogy mi volt az, ami az államhatalmat kiemelten érdekelte ezen kisközösségek működésével kapcsolatban. Ezek elsősorban a következők voltak: egyrészt az 1957-ben megalakult Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ – a magyar kommunista állampárt, a Magyar Szocialista Munkáspárt ifjúsági szervezete) tevékenységének összehasonlítása a kisközösségek munkájával; másrészt, hogy az ateista propagandának mindig is az útjában állt egy erkölcsileg magasabb és szigorúbb elveket hirdető szervezet (katolikus egyház) vagy akár kisebb szervezetek (egyházi kisközösségek). A kihallgatási jegyzőkönyv arról is tudósít, hogy a vádlott, Keglevich István konkrét bizonyítékokat gyűjtött a KISZ-szervezet keretében lezajlott rendezvényekről a fenti elv gyakorlati megvalósulásának bizonyítására. Másrészt, az ugyancsak szovjet megszállás alatt levő Kelet-Németország katolikus püspöki kara 1960-ban bátran szólalt fel az ottani kötelező ateista nevelés ellen – Magyarországon az erről szóló körlevél magyar fordításának terjesztése is illegálisnak minősült az itteni állampárt által ellenséges politikai tevékenységnek minősített tartalma miatt. Keglevich István ennek a körlevélnek az alapelveit mindig is vallotta és nyíltan hirdette. Ez is vádpontját képezte akkori elítélésének.

Az 1956-os szabadságharc és a magyar katolikus egyház kapcsolatáról már több személyes visszaemlékezés megjelent.⁸ Keglevich István itt közölt önvallomása, állásfoglalása néhány további szempontot ad az 1956-os események értékelését illetően.

Elsőként egy, a történetírás szemszögéből is nagyon fontos kitétel kerül megfogalmazásra; ő maga írja, hogy ez *„nehéz feladat, mert időt álló állásfoglalást akarok formába önteni, mely azonban megegyezik eddigi kinti állásfoglalásommal[...] tekintet nélkül arra, hogy milyen következményekkel jár, mely állásfoglalásomat emberségem megtagadása nélkül nem hagyhattam volna el, s nem is hagyhatok el. (...) Olyat, amelyet kívülálló elfogulatlan ember mindig korrekt, helyes állásfoglalásnak fog találni még száz év múlva is.”* Ezt követően a forradalom – ellenforradalom kommunisták által hamisan használt terminológiáját leplezi le.

Ezt követően az akkori rendszer oldalán állókról is (akik vallásnak, egyháznak ellenségei voltak) objektív véleményt alkot: *„Mert azért azokat a kommunistákat is becsültem, akik bár tévesen, de meggyőződésük mellett, ha kellemetlenségek és inzultálások is érték miatta, s ha azt vezetőik egészen lejáratták, kitarítottak. Nem veszem azonban ide azokat, akik azért maradtak meg csak régi álláspontjuk mellett, mert úgy látták, hogy nekik úgymint hiába az átállás színlelése, tetteikért úgymint felelősségre vonják őket, egyetlen út a régi rendszer fenntartása. [...] Azokat az embereket nem bírtam, akik mindig akkor jönnek rá, hogy »tévedtek«, amikor az állásfoglalásuk kellemetlen kezd lenni. [...] Akik október 23-án rájöttek, hogy rossz volt a kommunizmus, decemberben meg rájöttek, hogy mégis jó (illetve pontosabban hasznos). Ezeket méltán és joggal elvtelen haszonlesőnek tartottam. A meggyőződéses ember, még ha ellenségem is, még ha téved is, becsülöm, ha elveire mindent rátett, de szívből megvetem azokat, akik azért álltak be a pártba, hogy azt »felhígítsák« s így azért jelezzék, hogy nagy áldozatot hoztak az »ügyért«, melynek azért ők így is hű emberei. Ezek tényleg felhígították a pártot, de senki sem vesztett velük, de senki sem nyert velük.”*

Az 1956-os szovjet invázió fő okaként említett, a külföldi intervenciók kártékonyságáról szóló megállapítás szintén fontos, jóllehet ritkábban deklarált szempont: *„S ha egyáltalán igaz, bár én nem értesültem róla, hogy külföldiek is beleavatkoztak. Mivel a forradalom nemes reform jellegét kompromittálták ezzel, azt külföldi intervencióvá züllesztve – szintén csak súlyosan elítélhetem, mert egyben azt a látszatot adták volna, hogy nem elég erős a magyar nép ennek a belső forrásának végbevételére, s egyben ürügyet szolgáltatott arra, hogy a szocialista vívmányainkat és saját létüket végveszélyben látják azok a kommunisták is, akik a hibákat elítélték, s ezért ők is külföldi, orosz segítséget kérjenek.”*

A felkelés leverését követő években egészen az 1990-es politikai fordulatig a diktatúra oldalán állók szüntelenül azt hangoztatták, hogy a magyar népet a külföldi imperialista erők vezették félre, és ezért robbantak ki az események. Ismét csak a történeti tisztánlátás bizonyítéka az ehhez kapcsolódó leleplező érvelés: *„Állítólag a népet külföldi propagandával félrevezették s ezért volt a kommunizmus ellen, s ezt kellett megvédeni már a forradalom végén. Csak az érthető nehezen, hogy hogyan tudták a tizenegy éves kommunista állandó propaganda eredményét oly egy-kettőre szétfoszlatni, s a népet saját kárát jelentő dolgokra rávenni, pl. TSZ felosztatás, kommunista pártellenesség, stb. Ha azok addig egész félreérthetetlenül a nép hasznára voltak, amit tizenegy év propagandája nem ért el azt ezután külföldi segítséggel visszajövők el tudják érni. Ezek a tényezők sohasem voltak meggyőző erők, legfeljebb kétszínű erők.”*

Végül az önvallomás nem nélkülözi a humort és az iróniát sem: *„Hogy miért nem lázítottam, miért nem prédikáltam a forradalom érdekében, egyrészt mert a szószék nem erre való, másrészt, mert felesleges a Dunára vizet hordani: akit akkor még buzdítani kellett, az reménytelen eset volt. (...) Rendszerszidásban, orosz szidásban, kommunista szidásban nem bocsátkoztam soha, mert a köztudomású dolgok megállapítását értelmetlenségnek tartottam.”*

Dokumentumok

1. Összefoglaló jegyzőkönyv Keglevich István kihallgatásáról, 1961. április 28.

Belügyminisztérium

„Szigorúan titkos!”
3. sz. példány

Összefoglaló jegyzőkönyv
Keglevich István kihallgatásáról.
Budapest, 1961. április hó 28-án

Keglevich István
Budapest, 1929.
Kalix Leona
Bp. XI. Somogyi u. 9. sz.

Mondja el röviden életrajzát!

Értelmiségi családból származom, apám vámtiszt volt 1945-ig, azóta a Kőbányai Szerszámgépgyárban anyagbeszerző. Anyám háztartásbeli. Apai nagyapám pénzügyi főtanácsos volt a Pénzügyminisztériumban. Anyai nagyapám kereskedő volt Budapesten. Tudomásom szerint családomban földbirtokos nem volt, grófi, bárói címet senki nem viselt.

Szüleim Budapesten, XI., Fadrusz u. 12, illetve Eszék u. 9. sz. alatt laktak, ill. laknak, itt nőttem fel. Ketten vagyunk testvérek. László öcsém 1 évvel fiatalabb. Elemi iskoláimat a Budapesti Vályi úti⁹ elemi iskolában végeztem, annak 4 osztálya elvégzése után felvételt nyertem a Bp. Szent Imre úti cisztercita gimnáziumba.¹⁰ Ebben az iskolában 1948-ban jeles eredménnyel érettségiztem. Öcsém László ugyancsak a ciszterekhez járt és egy évvel később ő is leérettségizett. Mindketten a „Mária Kongregáció”¹¹ tagjai voltunk. Nekem e szervezetben külön megbízatásom, szerepem nem volt. Ebben az időben – középiskolás koromban – érdeklődtem a mechanika, az elektromosság és a matematika iránt. Leérettségizve arra az elhatározásra jutottam, hogy jelentkezem az egyetemre, ha felvesznek, ott tanulok tovább, ha nem, papi szemináriumba jelentkeztem. Miután az egyetemre nem vettek fel, jelentkeztem még az év őszén az esztergomi papi szemináriumba. Itt öt évig tanultam, majd a teológia eredményes elvégzése után 1953 nyarán pappá szenteltek. Hamarosan megkaptam kinevezésemet Endrefalvára¹² káplán és hitoktatói minőségben. Később, 1954. október 8-án áthelyeztek a budapesti Kelenföldi plébániára káplánnak. Itt dolgoztam letartóztatásomig. Endrefalván Kanyó István plébános, Kelenföldön Élő József plébános volt a vezetőm.

Tegyen vallomást a Regnum Marianum¹³ papi szervezkedés ellenséges tevékenységéről!

Ismételten kijelentem, hogy fenntartom eddigi vallomásaim, mely szerint a Regnum Marianum papi közösség¹⁴ keretében ellenséges tevékenységet nem folytattam. Én a Regnum Marianum papi közösségben folytatott közös és saját tevékenységemet egyházi tevékenységnek tekintem.

Közlöm Önnek, hogy a kérdésre adott válaszát nem fogadom el, a nyomozás során beszerzett adatok megnyugtatóan bizonyítják a Regnum Marianum elnevezésű papi szervezkedés céltudatos ellenséges tevékenységét.

Tegyen vallomást arról, hogy a Regnum Marianum papi szervezkedés keretében milyen tevékenységet folytatott!¹⁵

1954-ben határoztam el – miután korábban hallottam a Regnum tevékenységéről –, hogy megismerkedem a Regnum Marianum papi közösség volt tagjaival és velük együtt tevékenykedem a közösség általam helyesnek tartott célkitűzései megvalósításáért. Emődi László regnumi pappal megismerkedve közöltem nevezettel ebbéli szándékom.

Emődi ezt tudomásul vette és a Regnum akkori tevékenységére vonatkozóan velem közölte, hogy az jelenleg alig tevékenykedik, most keresik és kutatják az utat és módot az új helyzetben való közös tevékenységre. Emődi közölte velem, hogy mikor és hol lesz a közösségi találkozó, vegyek azon részt, és amennyiben azzal egyetértek, támogassam egyéni munkámmal a közösségi célok megvalósítását. A közösségi találkozások általában kéthetenként történtek általunk meghatározott napokon más-más közösségi tag lakásán.

A regnumi papi közösséget lelkésztoábbképzés és az ifjúság fokozottabb lelki nevelése céljából szerveztük újjá. Emlékezetem szerint kb. 6 évvel ezelőtt közösen elhatároztuk, hogy a Regnum Marianum papi közösség lelki vezetője a „ház főnöke” maradjon továbbra is Werner Alajos és az ifjúsági munka irányítója Emődi László. Később 1958-ban megbíztuk Rózsavölgyi Lászlót a közösség pénzének kezelésével.

Emlékezetem szerint 1957-ben a regnumi sátrak kezelője voltam.

A közösség tagjai az alábbiak voltak: Werner Alajos, Emődi László, Rózsavölgyi László, Csiszér Ferenc, Réthy László, Körmendi István, Tompa Nándor, Szép Zoltán, László Gábor, Szuchy Béla,¹⁶ Hagyó József voltak a közösség régebbi tagjai, míg az alábbiak az én közösségbe való belépésem után ismerkedtek a regnumi munkával: Parádi Gyula, Erdővégi András, Kállai Emil, Hajnal Róbert, Somogyi Sándor, Hagemann Frigyes, Tóth József.¹⁷

1959-ben közösségi találkozón elhatároztuk, hogy a regnumi munka és a közösségi élet szabályait tartalmazó Constitutio alapszabály-tervezetet dolgozunk ki, hogy körvonalazva legyen az a cél és elképzelés, amit a regnumi munkában meg akarunk¹⁸ valósítani. Az alapszabály-tervezet kidolgozása az én javaslatomra vette kezdetét. Legutóbbi időig az alábbi alapszabály tételek készültek el, melyeket megvitattunk és végleges formára előkészítettünk: így Emődi elkészítette a „Labor Communis” és a „Status Membrorum” című fejezeteket, Körmendi „Scientia Membrorum”, Rózsavölgyi a „Disciplina Arcani”, Tompa „Vita spiritualis Membrorum”, Csiszér „Carrierismus Membrorum”.¹⁹

Ezeket az előadásokat a szerző legépelte és egy-egy példányban átadta minden közösségi tagnak. Az előadást annak felolvasása után megvitattuk, és kiegészítve a vita anyagával módosítani javasoltuk. A közösségi tagok főleg budapesti székhellyel dolgoznak és főleg a plébánia területéhez tartozó fiatalsággal foglalkoznak.

1958 őszén elhatároztuk, hogy a közösség céljaira vásárolunk egy vitorlást, és erre minden közösségi tag befizet 500–600 forintot. 1959 nyarán közösen elhatároztuk, hogy a közösség céljaira a továbbiakban felajánljuk és rendszeresen befizetjük havi fizetésünk 5%-át, a pénztárosnak, Rózsavölgyi Lászlónak.

Idézem Önnek Emődi László „Labor Communis” c. tanulmányának a házkutatás során megtalált és az illegális regnumi papi közösség találkozásain megvitattott, az illegális munka jellegével foglalkozó megállapításait: „Mindent meg kell tennünk annak érdekében, hogy a munkánkat az elérhető legnagyobb legalitásban végezhessük, tudnunk kell azonban azt, hogy ha azt mondjuk, hogy csak a lexbe férő dolgokat művelünk, akkor azt kell mondanunk, hogy ne csináljuk a regnumi munkát, mert a törvényeket nem azért hozták, hogy azok kereteibe beférjünk mi és beférjen a mi munkánk. A lényeg most az, hogy a lehető legkisebb kockázattal, de kell ezt a munkát végeznünk, mert másként kevés értelmét látom együttesünknek. A legkomolyabban

*hozzá kell tennem azt is, hogy aki a munka kockázatát nem vállalja, vagy a kockázat miatt kivonja magát valami munkából, azt nem tudom regnumistának elképzelni.”
Nyilatkozzék!*

Emődi Lászlónak a „Labor Communis”-ban a regnumi munkával kapcsolatos megállapításait ismerem és ezeket, elsősorban az ezzel kapcsolatos kockázatot egy továbbiakban megszervezett regnumi munkára értettem. Arról tudtam, hogy a Regnum Marianum papi közösséget 1951-ben feloszlatták és az általunk azóta folytatott regnumi munkához sem az egyház, se a hatóság engedélyt nem adott. Annak nem láttam szükségét, hogy ilyen engedélyt a munka folytatásához bárkitől is kérjek.

A regnumi papi közösség találkozásain 1955-től folyamatosan felmerült annak gondolata, hogy a közösség tagjainak specializált képzését kellene megoldani annak érdekében, hogy a közösségi feladatokat sikeresebben megoldhassuk. Így Tompa a neveléstant, Csiszér a morálist, Körmendi dogmatikát és filozófiát, Réthy egyháztörténetet és én a hitvédelmet választottuk továbbképzésünk irányául.

1957-re kialakult a papi közösségben az a vélemény, hogy egy sor feladatot helyesebb lenne átadni világi ifjúsági vezetőknek, mert ha azt mi papok végezzük; túravezetést, gyerekekkel való foglalkozást, nevelési elvek, stb. elvonnak a tulajdonképpeni papi munkától. Elhatároztuk, hogy nagyobb tanítványainkat rendszeres oktatásban részesítjük abból a célból, hogy bennünket segítsenek a fiatalok nevelésében. Hogy az ifjúsági képzés megfelelő színvonalú legyen, elhatároztuk, hogy egy-egy témakörben mindenki, a képzésre vállalkozó regnumi pap alaposan felkészül és a kijelölt fiataloknak az előadást leadja. Tudomásom szerint az alábbiak vállaltak és tartottak előadásokat:

Én kb. 3–4 csoport részére, 4–5 alkalommal Somogyi u. 9. sz. alatti lakásomon a túravezetésről, Bálint Andor a főzésről, Pantol az éneklésről, Körmendi a dogmatikáról és a filozófiáról, Tompa nevelési elvekről, pszichológiáról, Szép a mesemondásról, Csiszér az erkölcstanról tartott az ifjúsági csoportoknak előadást.

Tudomásom szerint a regnumi papi közösség tagjai sorából az alábbiak foglalkoztak ifjúsági csoportokkal:

Keglevich István, Emődi László, Réthy László, Tompa Nándor, Rózsavölgyi László, Hagyó József.

Emlékezetem szerint a regnum keretében az alábbi világi ifjúsági vezetők segítettek a munkában: Stéhly László, Gránitz Miklós, Less Antal, Juhász János, Hajba Lajos, Balás Béla, Dobozi György, Bódis László, Kerényi Pál, Kelemen Béla, Török, Somhegyi, Hegyi Dénes.

Regnumi közösségi megbeszélésen vállalkoztam arra, hogy az ott felolvasott Kelet-német püspöki kar körlevelét,²⁰ amely akkor csak egy példányban volt meg, én sokszorosítom annyi példányban, hogy minden közösségi tagnak jusson egy. E közösségi megbeszélés legjobb tudomásom szerint XI. Somogyi u. 9. sz. alatt Emődi szobájában volt megtartva.²¹ Amikor én kissé megkésve a szobába mentem, a többiek már a körlevél végét olvasták, majd annak értékelésébe én is bekapcsolódtam. A közösség tagjai a Kelet-német püspöki körlevél tartalmát – mely az egyház és a népi demokratikus állam viszonyában állást foglal – a magyar egyház és a hívek szempontjából példamutatónak, és hézagpótlónak tartottuk.

A közösségi találkozás után saját írógépemem és kb. 5 példányban leírtam, majd később, amikor Emődi újból kért tőlem a körlevélből és az elkészült 5 példányból már nem volt, 5 példányban újból legépeltem azt. Az általam kétszeri gépelésben kb. 10 példányban sokszorosított körlevélből az alábbi személyeknek adtam: Emődi László, Rózsavölgyi, Réthy, Tompa, Körmendi és Keglevich László öcsémnek.

A körlevelet kb. 1960 májusában, vagy június első napjaiban még az iskolaévben kaptam meg és az azóta a letartóztatásomig a Kelenföldi plébánián megfordult vidéki papokkal minddel megbeszéltem a körlevelet, annak tartalmát. Azzal kommentáltam a körlevelet, hogy így kell élnie minden magyar katolikusként Magyarországon, az ebből lefektetett elvekből egy fikarcnyit sem engedve. E papok kb. száma 20–30-ra tehető.

Ismertettem a körlevél tartalmát egyéni beszélgetéseim során középiskolás csoportom tagjaival is, a körlevelet én olvastam fel és egyes kitételeit, megjegyzésekkel, magyarázatokkal láttam el. A körlevélből nekik nem adtam.

Az Önnél tartott házkutatás során a XI. Somogyi út 9. sz. alatt – megtaláltuk és lefoglaltuk a Kelet-német püspöki kar körlevelét géppel írva 5 lapoldalon. Tegyen vallomást arról, hogy kié a kérdéses lefoglalt anyag?

Igen, a nekem felmutatott Kelet-német püspöki kar nagyböjti pásztorlevele, amit a XI. Somogyi út 9. sz. alatti lakásomon foglaltak le, az én tulajdonomat képezi.

Felmutatom Önnek a házkutatás során Emődi szobájában a XI. Somogyi út 9. sz. alatt talált és lefoglalt 5 db 3 lapból és 5 oldalon íródott egy írógépen egyszerre készült a Kelet-német püspöki kar nagyböjti pásztorlevele 1960 c. iratot. Azonos ez az Ön által saját írógépen készített körlevél példányokkal?

Emlékezetem szerint a nekem felmutatott a Kelet-német püspöki kar körlevelét 5 példányban saját írógépen én sokszorosítottam és úgy kerülhetett Emődihez, hogy én azt kérésére neki odaadtam.

1960 őszén foglalkoztatott az a gondolat, hogy a kérdéses körlevelet a templomban való felolvasás során a hívek tudomására hozom, de ez idáig nem találtam módot és lehetőséget arra, hogy a hosszú és nem teljesen a mi viszonyainkra íródott körlevelet a templomban felolvasom.²²

Miért vállalkozott ön a népi demokratikus rendszer elleni ellenállásra buzdító, uszító tartalmú körlevél sokszorosítására és terjesztésére? Mi volt ezzel az ön célja?

A kérdéses körlevelet most újból áttanulmányozva kijelentem, hogy az csupán a keresztény hitélettel, a keresztények helyes magatartásával foglalkozik szocialista környezetben. Véleményem szerint a Kelet-német püspöki kar körlevele nem népi demokrácia-ellenes, csupán nyílt színvallásra készített az államrend megsértése nélkül. Ebben az egész körlevélben nincs semmi politizálás.

A kérdésre adott válaszát nem fogadom el. Idézem önnek a körlevél egyes kitételeit: „Maradhatsz-e csendben, mikor a keresztény vallást rágalazzák az iskolában, munkahelyen, gyűléseken, tiltakozás nélkül nézhetik-e a szülők, hogy gyermekeiket hitük miatt mellőzik, vagy kigúnyolják az iskolában. Részt vehetsz-e szocialista szertartásokon? Vállalhatsz-e olyan foglalkozást, amelyben a rendelkezésedre álló tapasztalatok szerint nem élhetsz keresztény módon? Vállalhatsz-e titkos rendőri feladatokat mások rovására. Engedheted-e, hogy egyházi hierarchiával szemben magukat keresztényeknek nevező politikai csoportok befolyásoljanak”, stb.

A fenti kérdéseken már nem csupán a pap és hívő, a hívő katolikus és vallásos nézete van felvetve, hanem ez már a beavatkozás az állam és állampolgár viszonyába, egyenesen felhív – vallásos szövegek köntösében – a katolikus vallású állampolgároknak az állam egyes intézkedései bojkottjára, a szocialista állammal szembeni ellenállásra buzdít. Nyilatkozzék!

Én ezeket az elveket a körlevél megjelenése előtt egyénileg is hangoztattam a hívek előtt – bátran, kétszínűség nélkül valld meg a hitedet, élj keresztény módon az ateista

környezetben, stb. – és e gondolatokat klasszikus formában foglalta össze a Kelet-német püspöki kar körlevele. Szerintem abban rendszerellenességről szó sincs.

A kérdésre adott válaszát ismételten nem fogadom el. Idézem önnek a fentiekkel kapcsolatban bűntársa, Emődi László 1961. január 6-i vallomásának ezzel kapcsolatos részét:

„...Elolvasva a körlevelet kijelentem, hogy az a szocialista, népi demokratikus társadalmi rendszer ellen íródott, azt éles és durva formában és hangon támadja”.

Emődi Lászlónak a Kelet-német püspöki kar körlevelével kapcsolatos vallomását és értékelését felületesnek, elhamarkodottnak és meg nem alapozottnak tartom. A regnumi közösségi tagok, köztük én is általában elítéltük a békepapi mozgalmat, melyet az egyház legfelsőbb vezetése is elítélt. Úton-útfélen mindenkinek, akivel csak találkoztam és erről szó került, felhívtam a figyelmét arra, hogy miután a működésük az egyház érdekeit sértik, tőlük határolják el magukat.

A közösségi találkozásokon elhatároztuk, hogy békepapi gyűlésekre nem megyünk el, a püspöki kar egyes körleveleit, amelyekkel az állam előtt lojálisnak²³ látszónak igyekeztek magukat feltüntetni, nem olvastuk fel, tekintettel arra, hogy azok politikai jellegűek voltak. Így a termelőszövetkezeti mozgalommal, a felszabadulás 10 éves évfordulójával kapcsolatos szilveszteri körlevelet. Általában kijelentem, hogy ezekből a politikai jellegű körlevelekből egyet nem olvastam fel.

Idézem Önnek plébánosa, dr. Élő József 1961. április 21-i vallomásának ezzel kapcsolatos részét:

*„...Több alkalommal előfordult, hogy Keglevich István káplánom, kérésem ellenére nem olvasott fel a templomban egyes – az állam intézkedéseit helyeslő – püspöki körleveleket... Az volt az álláspontja, hogy helyteleníti a püspöki kar magatartását, a körlevelek szellemét, mert azokban a püspöki kar gyengeségét látja és a népi demokratikus rendszerrel szembeni engedékenységünknek minősíti azt. Egy alkalommal, amikor én 1959 szilveszterén felolvastam a templomban egy a termelőszövetkezeti mozgalommal foglalkozó körlevelet, akkor Keglevich István nekem támadt és azt mondta, hogy miért olvastam fel, a körlevelet, gyáva vagyok”.*²⁴

Nyilatkozzék, megfelel-e plébánosa vallomása a valóságnak?

A politikai jellegű körlevelek templomban való felolvasása elől elzárkóztam, azért, mert elvi okok miatt azok templomban való felolvasását nem tartottam helyesnek. Megfelel a valóságnak, hogy a termelőszövetkezetekkel kapcsolatos körlevél felolvasása miatt szóltam Élőnek, közöltem vele a hívek ezzel kapcsolatos felháborodását. Emlékezetem szerint nemcsak ebben az esetben, hanem más esetekben is politikai tartalmú körlevelek felolvasása miatt korholtam Élőt.

Jelen volt-e azon a regnumi papi közösségi találkozón, 1957 őszén Szép Zoltán Bécsi úti kápolnájában, ahol Werner Alajos házfőnök az ellenforradalomról emlékezett meg és annak eszmei célkitűzéseit a regnumi munka középpontjába állította?

Idézem Önnek a házkutatás során lefoglalt Werner Alajos [sic!] elmékedésének ezzel kapcsolatos részét:

„...Petőfi megírta hallhatatlan örök szép költeményét, a Szeptember végén-t, a magyar nemzet pedig tavaly átélte hallhatatlan és örökké szép hősi költeményét, illetve valóságát október vége felé. Ajánljuk fel most imádási óránkat azokért, akik tavaly ilyenkor küzdöttek, szenvedtek és meghaltak értünk...²⁵ Tavaly ők megmutatták, hogy kell meghalni eszményért, mi tanuljuk meg, hogyan kell élni, küzdenünk és dolgoznunk eszmények szolgálatában...”

Nyilatkozzék!

Igen, jelen voltam Szép Zoltán Bécsi úti kápolnájában²⁶ akkor és azon a közösségi találkozón, amikor Werner Alajos az elmélkedés közben ezeket a gondolatokat elmondotta, emlékszem arra is, hogy ezt követően beszámolt franciaországi útjáról is. A Werner által mondottakban nem látok semmi ellenséges politikai jelleget, megnyilatkozását helyeslem, a mondottakkal egyetértek és azonosítom vele magam.

Hogyan, milyen körülmények között határozták el a hitoktatói sztrájkot?

Tudok arról, hogy a „Regnum Marianum” papi közösség találkozásain felvetődött a hitoktatás kérdése, illetve az általunk különböző területeken tapasztalható sorozatos túlkapások miatt elhatároztuk a látszat hitoktatásról való lemondást. Nem tudok arról, hogy a hitoktatói sztrájkot ki kezdeményezte a közösségen belül, a felhívást ki és hogyan fogalmazta meg. Arra emlékszem, hogy az ezzel kapcsolatos közösségi megállapodást Grósz József érsek püspökkari konferencia elnökéhez kívántuk eljuttatni. Én a sztrájk megvalósításának gondolatával egyetértettem, abban semmi államellenes dolgot, törekvést nem látok.

Mi volt az Ön álláspontja a KISZ és Úttörő-mozgalommal kapcsolatban?

A KISZ-el és Úttörő-mozgalommal kapcsolatosan bárkivel beszéltem, annak a meggyőződésemnek adtam hangot, hogy aki katolikus akar lenni, az nem léphet be a KISZ-be, Úttörő-mozgalomba, mert ott feltétel az ateista nevelési elv elfogadása és az eleve kizárja azt, hogy így valaki katolikus maradjon. Vagy-vagy. Közöltem a szülőkkel, hogy a KISZ-be történt beíratás után én arra nem vagyok hajlandó, hogy „zsebből”, azaz titokban ellensúlyozzam a KISZ-nevelés káros hatását.

Véleményem szerint – és ennek hangot is adtam –, ha az istenhitet kiiktatják a fiatalok neveléséből, akkor megszűnnek erkölcsi gátlásaik és gátlástalanná válva lopni, paráználkodni, hazudni fognak, szüleikkel és embertársaikkal szemben tiszteletlen[ek] és önzők lesznek.

Nem ellenséges szándékból tettem ezt, hanem a fentebb kifejtett elvi okok miatt az istentelenség veszélyére is rámutatva, saját elhatározásomból hangoztattam a KISZ-el kapcsolatos álláspontomat. Elismerem, hogy a KISZ-ről alkotott vélemény, melyet a fiatalok és szülők felé hangoztattam, alkalmas volt a KISZ lejáratására.

Milyen ellenséges, politikai célok érdekében szervezték a szellemi olimpiát?²⁷

Határozottan kijelentem, hogy a szellemi olimpia²⁸ anyagában sem részemről, sem más közösségi tagok részéről nem törekedtünk arra, hogy az abból készülő fiatalokat államellenes célból befolyásoljuk. Szerintem vallás-erkölcsi kérdésekkel foglalkoztunk ezekben az anyagokban.

Idézem Önnek ezzel kapcsolatban Emődi László 1961. február 8-i jegyzőkönyvének ezzel kapcsolatos részét:

*„...Politikai célunk a »magyar viharok Szentjei« összegező címszó alatt oktatott tételekkel kapcsolatban az volt, hogy az ifjúságot történelmi és irodalmi vonatkozásban teljes mértékben szembeállítsuk a népi demokratikus állam politikájával. Helyesebben történelmi és irodalmi téren szembeállítsuk őket a szocialista rendszer és az állami iskola politikájával...”
Nyilatkozzék!*

Legjobb tudomásom szerint ellenséges politikai célzatunk a „Magyar Viharok Szentjei” című sorozat oktatásával nem volt, tudtommal a cél az volt, hogy az állami iskolákban

oktatott történelmi anyagot kiegészítjük a katolikus szemszögből általunk szükségesnek tartott részekkel.

Kirándulásaik, túráik milyen célt szolgáltak, hogyan, milyen elvek alkalmazásával bonyolították azokat le?

Kirándulásaink, túráink, rendezvényeinknek az volt a célja, hogy ép testben ép lélek alapján a teljes emberi egyéniséget állítsuk be a keresztény eszmék szolgálatába. Egyben, hogy felkészítsük őket arra, hogy hitükért a legnehezebb áldozatokat is elviseljék, még a kilátásban lévő és várható egyházüldözés esetén is.

Mint valótlant, mint provokatív állítást, azt, hogy Magyarországon egyházüldözés várható, visszautasítom. A hívők hitélettel kapcsolatos jogait, jogvédelmét az Alkotmány biztosítja.

Mi szükség volt arra, hogy 1960 őszén a MALÉV-nél illegális csoport tagjai részére rendelt külön repülőgépet a Fővárosi Általános Iskola nevében kérje?

Amikor a sétarepülés ügyében a MALÉV-nél eljártam, közölték velem, hogy egyéni repülésre, illetve szervezésre mód nincs, így kénytelen voltam a Bartók Béla úti Fővárosi Általános Iskola nevében a rendelést leadni. Elismerem, hogy erre jogom nem volt, de a körülmények erre kényszerítettek. Tudtam arról, hogy a repülőgépen fényképezni nem szabad, mégis ezt a tilalmat megszegve felvételeket készítettem a repülőgépről, három esetben az esztergomi Bazilikáról, mely felvételekből előhívás után csupán egy sikerült. Arra vonatkozóan, hogy a felvételeket ki készítette és a filmeket ki hívta elő, a vallomástételt megtagadom.

1960 farsangján a Kelenföldi Általános Iskola farsangi ünnepséget rendezett, amelyen a csoporttagjaim részére a részvételt erkölcsi okokból helytelenítettem. Terveztem oda elküldeni egy fényképészt, aki részemre felvételeket készített volna az iskola rendezvényéről, amit én utólag saját rendezvényeimről készített felvételekkel összehasonlítani terveztem. A tervemet egyéb okok miatt megvalósítani nem tudtam.

1960 nyarán Fűzfőn táboroztam néhány ismerőssel, akik közreműködésével filmfelvételeket készítettünk azzal a céllal, hogy összehasonlítást tegyünk a Balaton mellett nyaraló saját fiataljaink és a KISZ-, Úttörő-, valamint más világi személyek viselkedése között. A felvételek²⁹ elkészültek, úgy tudom, a film teljes egészében nem került ez ideig összeállításra. A filmfelvételeket lakásomon tartottam, úgy tudom, a házkutatás során azokat lefoglalták.

A csoportom tagjai sorából Elsner Gábor és Gránitz Miklós engedélyem nélkül elvitték a regnumi vitorlást, miután visszajöttek, felelősségre vontam őket fegyelmezetlenségük, felelőtlenységük miatt. A történetek miatt haza akartam küldeni őket, mire ők e helyett vállalták azt, hogy személyenként hátizsákjukban 4–5 kg-os kővel Káptalanfüredre 10 km-t gyalogoljanak.

Hány illegális ifjúsági csoportja volt, összesen hány fiatalt tartott befolyása alatt?

Összesen öt ifjúsági csoportom volt, ebből egy felnőtt fiú 6–8 fővel, egy felnőtt lány 9–10 fővel, három általános iskolás csoport, ebből egy nagyobb fiúcsoport kb. 10 fővel, egy kisebb csoport 10–12 fővel, egy általános iskolás lánycsoport 10–14 fővel. Így a velem rendszeresen kapcsolatot tartott fiatalok száma kb. 50 főre tehető.

Mikor és kitől kapta a házkutatás során Önnél talált „Mária Légió”³⁰ szervezetével és működésével kapcsolatos, géppel írott anyagokat?

A „Mária Légió” anyagait, melyet a házkutatás során nálam megtaláltak, nevezetesen a „Mária Légió” alapszabály-tervezetét a lakásomon tartottam, de arra, hogy hogyan és kitől került hozzám, a vallomást megtagadom.

Milyen céllal akarta kijuttatni Harangi Zoltán cellatársával a neki átadott 4 db levelet?

A Kérdéssel kapcsolatos választ megtagadom.

Közlöm Önnel, hogy az Ön által írott és Harangi Zoltánnak átadott 4 db levelet írásszakértővel megvizsgáltattam és a szakértői véleményében a csatolt írásminta alapján kétséget kizáróan megállapította, hogy az Ön kezétől származik. Nyilatkozzék!

A közlést tudomásul vettem.

Idézem Önnek a személymotoszás során Harangi Zoltán cellatársánál talált Ön által írott egyik levelet, illetve annak tartalmát:

„Paulai Caritas igazgató Boltzmanngasse 14.³¹

Kedves Károly atya, remélem, még olyan aszkéta, mint itthon volt. Róma hűek felszámolása az egész vonalán teljes erővel folyik. Cél eláztatni őket, lehetlenné tenni és Vatikáni titkos kapcsolatukat teljesen felszámolni. »Mária Légió« lebukott, központista kispapok³² is, regnum is, illeg. püspök is,³³ a jelenlegi szervezés teljesen rossz (láncmódszer).

Teljesen újjá kell szervezni. A titkos ügy legyen titkos. A kiment dicsekvők és fecsegők rengeteget ártnak, mert sok a beépített áruló, Rómában is. Endrey úr lebukott. Koronatanúnak az atyát az Ávó mindenképp meg akarja szerezni, akár elhozni, akár kikérdezni, akár beépültek révén kikérdeztetni... üdvözli valaki, aki megértette, hogy manapság nem lehetünk »torzók«, ma férfiak kellenek”.

Nyilatkozzék! Ön államtitkot képező adatokat külföldi országok képviselőinek kívánt kijuttatni, mi volt ezzel a célja?

A levéllel kapcsolatos mindennemű felvilágosítást, vallomástételt megtagadok.

Bűnösnek érzi magát?

Nem érzem magam bűnösnek, államellenes, népi demokráciaellenes tevékenységet nem folytattam.

Kihallgatását befejeztem, a jegyzőkönyvet lezárom.

A jegyzőkönyv vallomásomat helyesen tartalmazza, melyet aláírással igazolok.

Keglevich István
terhelt

Jegyzőkönyvet felvette:

Orosz Balázs r. szds.

Készült: 6 pld. 16 lap.
Gépelte: SzK.
Nyt.sSz.: 8/1–1580/1961.

2. Keglevich István önvallomása, d. n.

Önvallomás

Mi a véleménye az 1956-os ellenforradalomról?

Mindenekelőtt³⁴ le kell szögezmem, hogy a fenti kérdésfeltevés a Belügyminisztérium Vizsgálati Osztályától származik, s egyben annak megfogalmazását tükrözi, mellyel a magam részéről nem értek egyet, s ilyen felvetésben nem is tudok rá válaszolni, azért megpróbálom azt átfogalmazni, az átfogalmazás megokolását a továbbiakban kísérem meg.

Mindenki előtt világos, hogy ennek az alábbi nyilatkozatnak címzése, már eleve tükrözi az egésznek jellegét. Mindenki úgy fogalmazza, ahogy viszonyul a dolgokhoz, eredményekhez, amilyen a nézőpontja. Ha kommunista, akkor ellenforradalomról beszél. Ez nem kommunistának érthetetlen szótár, melyet legfeljebb udvariasságból vesz át. Érthetetlen, mert, hogy forradalom volt még csak hagyján, de ellenforradalom? Hol? Milyen forradalom ellen? Vagy az október 23-iki forradalom leverése az ellenforradalom? Nem érthető; az még csak hagyján, hogy Horthyék mozgalma 1920-ban ellenforradalom volt, az 1919-es forradalom ellen, de itt hol volt, nem értem. Vagy még ez az 1956-os dolog az 1919-esre most következett volna be? Kicsit túl messze volna!³⁵ A második világháború előtt nem tudok forradalomról, utána se. Hogy más társadalmi rendszer van uralmon, azt egyáltalán nem tudom, miképpen lehetne forradalomnak nevezni. Csak úgy tudnám valahogy megközelíteni a dolgot, hogyha kommunista szemszögből nézem; vagyis mindaz, amit kommunista csinál, eleve forradalom, mindaz, amit nem kommunisták csinálnak, az ellenforradalom, tekintet nélkül az időbeli egymás után következés sorrendjére. Ebből az következik, hogy amit kommunista csinál az mind jó, okos, haladó, s akik ellene tesznek, akár csak kritizálják is, azok mind gonoszak, buták, haladásellenesek. Pedig itt a hiba, mert 1956-ban legjobb tudásom szerint, épp a kommunizmusnak, illetve jelenleg szocialista fázisának, lassan már mindenkit felháborító hibái miatti közfelháborodásról volt szó, amely hibák majdnem mindenkivel megutáltatták az egész kommunizmust, s azt csak egy népámításnak engedték feltűnni, mivel tehát én nem vagyok kommunista, a fenti megfogalmazást nem használhatom.

A kérdésfeltevés azért is helytelen, mivel véleményt adni általában nehéz, főleg történelmi eseményekről, azon kiértékelésről, főleg rögtön pár évvel utána, hát még ilyen egészen mindenkit magával ragadó eseményről. Véleményt csak elfogulatlanul, tárgyilagosan, objektíven lehet adni: itt azonban senki sem³⁶ volt képes az események gyorsvonati sebességgel való pergése miatt elfogulatlan, semleges maradni, főleg mivel mindenkit létéből érintő átfogó kérdésekről volt szó.

Aki azt állítja, hogy véleményt ad, az adjon tárgyilagosat, aki pedig itt azt állítja, hogy tárgyilagos véleményt ad az vagy nagyképű, vagy teljesen egyoldalú, úgy annyira, hogy egyoldalúságát, szűklátókörét észre sem veszi, vagy naiv. Ennek az 1956-os esemény sorozatnak horderejét lemérni, kihatásait bel és kül vonalon világviszonylatban felmérni, átfedni a haladás és a szellemfejlődés terén való kihatásait, egy többszörös zseninek, egy minden részleteseményt és annak rugóit ismerő látnoknak kell lenni.

Ezért az alábbiakban inkább álláspontom leszögezésére szorítkozom s a kérdést így fogalmazom:

Milyen álláspontot foglalok el az 1956-os forradalommal kapcsolatban?

Mindenesetre meg kell állapítanom, hogy mindezidáig senki nem kényszerített ezen alábbi állásfoglalásom pontos körvonalazására, éppen ezért nehéz dolog ezt formába önteni, nehéz, mert nem szerettem magamat azoknak az embereknek csoportjához soroltatni, akik az időjárással együtt változtatják állásfoglalásukat, vagy a szél járása szerint változtatják köpönyegüket, aszerint, hogy kellemes vagy kellemetlen következményekkel jár-e az. Nehéz feladat, mert időt álló állásfoglalást akarok formába önteni, mely azonban megegyezik eddigi kinti állásfoglalásommal, s jelenlegi helyzetem cseppet se lássék befolyásolni azt, olyan állásfoglalást, ami nem okoz kiábrándulást az engem régről ismerőknek, de mégis annyira precíz, hogy ne lehessen félremagyarázni, 37 belekapaszkodni, kiforgatni. Nehéz annál is inkább, mert az egész kérdés felvetésből szinte kiált, hogy itt nem naiv érdeklődésről van szó, hanem [ez] egy célirányos buktató, melynek célja, hogy bebizonyítsák, hogy tényleg mennyire államellenes, ellenséges ellenforradalmár, ellenforradalmi szervező, lázító alak vagyok, aki csak lepelnek használta fel ellenséges tevékenysége leplezésére az egyház palástját, hogy a mögül annál nyugodtabban támadjon.

Céljuk, hogy bizonyítsák, hogy egyáltalában nem az egyházzal van baj, de hogy 38 van itt szó egyházüldözésről. Itt csak az elvetemült államellenes ellenforradalmár ártalmatlanná tételéről van szó. Célja továbbá még az, hogy kiprovokáljanak olyan állásfoglalást, mely alkalmas arra, hogy fenti beállításukat igazolja, vagy olyan állásfoglalást adjak gyáván, mely nem felel meg a kinti állásfoglalásomnak, s így magammal és ismerőseimmel szembekerülő, talpnyaló hízelgő legyek, aki kegyelem kérésével elismeri, hogy igenis bűnös.

Éppen ezért az alábbiakban nekem pedig az a célom, hogy világosan, egyértelműen és félremagyarázhatatlanul előadjam azt az állásfoglalásomat, melyet a dolgok mérlegelése, az igazság szeretete és lelkiismeretem szava szerint elfoglaltam, tekintet nélkül arra, hogy milyen következményekkel jár, mely állásfoglalásomat emberségem megtagadása nélkül nem hagyhattam volna el, s nem is hagyhatok el. S következésképp [e]miatt bűnösnek sem tarthatom magam. Egy olyan állásfoglalást akarok körvonalazni, melyben nem mondom a helytelenre, hogy helyes, s megfordítva sem. Olyat, 39 amelyet kívülálló elfogulatlan ember mindig korrekt, helyes állásfoglalásnak 40 fog találni még száz év múlva is.

Az eseményekkel kapcsolatban felfogásomban, mivel tárgyilagos akarok lenni, s nem egyoldalú s a lehetőségekhez mérten elfogulatlan, azért erősen különböztetnem kell, nem foghatom fel azokat egysíkúan, globálisan, általánosításban. Úgy kell eljárnom, mint a bölcs kádi járt el, mikor a ravasz pasa –, aki le akarta váltani a kádit – megkérdezte tőle:

„Mond csak bölcs kádi, süt a nap a földön?”

„Nem tudok így felelni a kérdésedre, ó, kegyelmes pasa” felelte a Kádi.

„Miért?” – kérdi a pasa.

„Mivel nem mondtam azt, hogy süt az egész földön a nap, azt sem, hogy nem süt...” – felelte a Kádi.

„Buta vagy Kádi” – szólta a ravasz pasa. „Hát nem látod, hogy süt a nap? El is csaplak a Kádiságról!” S meg sem hallgatta. Mikor a Kádi így okolta meg a véleményét: „A nap ugyan süt a földre, s te látod is, de csak az egyik felén, a föld másik felén nem, azért van ott éjszaka.”

Én sem tehetek mást, mint különböztetek a dolgokban, még ha el is csapnak miatta. Nem mondhatom, ha tárgyilagos vagyok Nagy Dömötörrel, hogy jó, vagy rossz, hanem csak azt, hogy sok jót és sok helytelen dolgot művelt. [A] Kerekes családról sem mondhatom, hogy jó, vagy rossz. Kerekes Öcsivel jóban vagyok. A mamája haragszik rám, az apja pedig betört. Politikai semlegességem állandó hangoztatásával szembeállónak látszik, hogy ilyen kérdésben nem tanúsítok egészen elutasító magatartást. Ez onnan van, hogy ebben a kérdésben nem állhattam más álláspontra

anélkül, hogy emberségemet meg ne tagadtam volna, mert ez az esemény több volt politikánál, másrészt azonban nagyon óvakodtam, hogy ebben a kérdésben se menjek addig, ami már politika volna. Jól tudom, hogy nincs kizárva, hogy az ateista propaganda elleni küzdelemben és az egyházat eláruló papokkal szembeni magatartásomat és megnyilatkozásaimat az ún. „reakcióskodók” politikailag értelmezték, s következésképp állami részről még inkább értelmezik is. Magam részéről mindig tiltakozni fogok és tiltakozom is az ilyen jellegű félre- és belemagyarázások ellen: de többet nem tehettem s nem is tehetek. A politizálást magamhoz és hivatásomhoz méltatlannak tartom, mivel nekem minden igazságszerető emberhez küldetésem van, még ha az téved is, tekintet nélkül arra, hogy milyen pártállású, vagy világnézetű. Ez nem jelenti azt azért még, hogy egyet⁴¹ is értek, sőt együtt is dolgozom vele. Ez a részrehajlás nélküli hibámra minden oldalon egyformán rámutató elfogulatlanságom, mely egyben felülemelkedik a politizáláson, közismert most is, leszámítva a személyi ellenségeim vélekedését.

Ezek az események messze túlnőttek a politika keretein, éppen ezért minden politikán felülemelkedő⁴² semlegességem ellenére sem titkolhattam, hogy együtt éreztem azokkal az egyetemistákkal, akik hangot mertek adni annak a közfelháborodásnak, mely az akkori rendszer törvénysértései, visszaélései, önkényeskedései nyomán joggal fellángoltak s mivel országos méretűek voltak, méltán az egész országot felölelték. Nyilván rólam, aki mindig a jogtalanság, visszaélések és hibák terén az igazságért kendőzetlenül kiálltam és felszóltam, senki sem hiszi el, hogy épp egy ilyen esetben maradtam volna érzéketlen. Ugyanannyira [olyannyira] nem [maradtam az], hogy még a forradalomtól függetlenül, arról nem is tudva, elhangzott felszólasomat a lecsukott papok és a hercegprímás-ügy egy éven belül vizsgálása érdekében [megtettem]. Mikor mindenkit rehabilitáltak már lassan: szintén kapcsolatba hoztak a forradalmi eseményekkel. Bár semmi kapcsolata nem volt a kettőnek – nem vitázom azokkal, akik helyettem óhajtkák jobban tudni, hogy mit akartam⁴³ – s azt sem bántam, ha összehozták a kettőt, mert felszólasom kifejezetten az egyház érdekében volt s teljesen politikamentes. Nem bánom azért sem, mert legalább semlegességemet nem foghatja fel senki esélyeket latolgató köpönyegforgatásnak,⁴⁴ amely azt lesi, merre fordul a kocka.

Nem ítélem el tehát azokat az egyetemistákat, akik mellé a nép százezres sorokban állt oda rögtön, akik mellé az ellenük kiküldött rendőrök és katonák is oda álltak, jelezvén, hogy a népnek igaza van, s hogy ők a nép mellett állnak, akik mellé az ellenük kivézényelt orosz helyőrség is odaállt, akik követeléseit a kormány is elfogadta, még azon tagjai is, akik ma is vezető poszton vannak. Nem helyteleníthetem azt, ami akkor volt, amikor mindenki úgy érezte magát, mintha most jött volna el a mennyország, mintha valaki hatalmas nyomástól szabadult volna meg s úgy látta mindenki, hogy ezután minden jó lesz. Olyan volt az egész, mint Upton Sinclair: „Loves Pilgrimage”⁴⁵ (Szerelem kálváriája vagy újabban szerelem tövises útja) című regénye fő hősének Tirzinek „Igazság bajnoka” című könyvében lerajzolt Hatavi állama, ahol mindenki önkéntelenül igazat mond, s csatlakozik hozzájuk minden ellenük kiküldött is. Ismétlen ezekkel nem együtt érezni, ezeket elítélni lehetetlenség volt.

Ha valakit el kell ítélnem, az akkori rendszer vezetőjének lehetetlen, törvényteleniségekkel, önkényességekkel, visszaélésekkel teli szereplése, melyben világosan megmutatta,⁴⁶ hogy egyáltalán nem a nép érdekei vezetik, a nép jólétéért küzdés csak máz, jogcím, ürügy: erre rátette a koronát, mikor belelövettek abba a népbe, amelyért állítólag küzdött mikor az a sérelmeire hivatkozott. Ezt nem lehetett nem elítélni, nem emlékszem, de az események hatására nincs kizárva, hogy magam is kifejeztem felháborodásomat, mikor tankokkal lötték szét a védtelen népet a parlament előtt, akiket a plébánia területén lévő Tétényi úti kórházban⁴⁷ magam is láttam, mikor, mint haldokló pap kellett ellátnom, s az ilyen népellenes tömegmészárlók ellen fegyvert ragadókat is megértem, mert ilyen ellen jogos, bár helytelen volt. Tudniillik itt mérgesedett el végleg a dolog. Amikor épp itt kellett volna megállni, az alkotmányos reform úton elért eredményeket elkönyvelni. Ebben voltak nagyok a lengyelek, s ezért

vannak jobb helyzetben. De az akkori vezetőség a hibás ebben is, hogy túlszaladt a forradalom ezen a ponton, mivel egyáltalán nem akart semmi hibát elismerni, s a nép vezetőségének adta ki magát, mivel azért kérte az orosz segítséget, mert már látta, hogy senkire sem számíthat az országban.

Helytelennek tartom, de érthető volt, hogy a vérengzések után egymás után léptek fel a felkorbácsolt kedélyekben a szélsőséges indítványok, a visszaélések, a túlkapások, az embertelenségek: erőszak erőszakot kelt, régi tétel már, a nép elkeseredése a rálövő, nem népvédelmi, hanem államvédelmi rendőrség ellen teljesen érthető. Attól függetlenül a lincselés az önkényes igazságszolgáltatás, egyéb embertelenségek nagyon is elítélendők, főleg azért, mert az ellenőrizhetetlen önkényeskedés idején mindenki így intézheti el személyi ellenségét, aki különben ártatlan, ahogy akarja s ez a teljes anarchiához vezet.

Bár állítják, hogy a forradalmat szervezték: ezt ebben az általános fejetlenségben sehol sem lehetett látni, mindenki azt csinált, amit akart, mindenki a maga feje után ment, senki nem dirigált senkinek, szervező vezér, vezetőség sehol nem volt látható, aki kezében tart mindent. A túl sok⁴⁸ szabadság se jó úgy látszik s a forradalom itt bukott el. Széthúzó magyar most is megmutatta, hogy egy kis nyomás kell neki, hogy összetartson, anélkül szétesik. A szervezetlenség megmutatkozott a felmérési hibákban is: nem volt senki, aki átlátta volna a szélsőségeket, a követelések⁴⁹ kivihetlenségét, „sokat akar a szarka” mondja a közmondás is. Sajnos így ebben nagyon el kell marasztalnom honfitársaimat, minden jóindulatuk s igyekezetük ellenére, még ha talán ezért megbántva érzik is magukat, mindjárt ilyen párt, olyan párt, nem érdemli meg az ilyen, hogy az Isten⁵⁰ segítse.

Csak a legmélységesebben elítélhetem azokat, akik 1956 előtt játszották a nagy rendszerhűt, 1956-ban a lelkes hazafit, miután az egyetemisták véreztek: úgy látszott az ő rövidlátó látásuk számára, noha most már az új helyzet biztos, gyerünk kihasználni a mások által kivívott lehetőségeket. Együk meg a másik által kikapart gesztenyét. Miután az egyetemisták küzdelembe belefáradva félreálltak, akkor jön az ő idejük, akik olyan⁵¹ nem látják be, hogy az idők szava már más. Ismételem, csak elítélni tudom az ilyen zavarosban halászókat,⁵² nem politika, hanem jellemtelenségük miatt. Mert azért azokat a kommunistákat is becsültem, akik bár tévesen, de meggyőződésük mellett, ha kellemetlenségek és inzultálások is érték miatta, s ha azt vezetőik egészen lejáratták, kitarítottak. Nem veszem azonban ide azokat, akik azért maradtak meg csak régi álláspontjuk mellett, mert úgy látták, hogy nekik úgymint hiába az átállás színlelése, tetteikért úgymint felelősségre vonják [őket], egyetlen út a régi rendszer fenntartása. Politikától függetlenül elítélem azokat is, akik mások kínjából külföldön⁵³ saját komisszáik takarására érvet kovácsoltak. S ha egyáltalán igaz, bár én nem értesültem róla, hogy külföldiek is beleavatkoztak. Mivel a forradalom nemes reform jellegét kompromittálták ezzel, azt külföld intervencióvá züllesztve – szintén csak súlyosan elítélhetem, mert egyben azt a látszatot adták volna, hogy nem elég erős a magyar nép ennek a belső forrásának végbevitelére, s egyben ürügyet szolgáltatott arra, hogy a szocialista vívmányait és saját létüket végveszélyben látják azok a kommunisták is, akik a hibákat elítélték, s ezért ők is külföldi, orosz segítséget kérjenek.

Ettől függetlenül bár megértem őket, hogy a tűzvész idején nem latolgatja⁵⁴ senki azt, hogy rentábilis-e a tűzoltásra⁵⁵ kiöntött víz vagy nem éri meg a tűzkár a rápocsékolt víz árát. Mégis ezt az eljárásukat nagyon helytelennek tartom, mert ezzel kifejezték azt, hogy nem bíznak a magyar népben, hogy ha az igazán kemény dríllt gyakorló Rákosit és Gerőt elsöpörték, még ha szervezeten is, akkor még inkább, hisz azok felkészültek rá, mert nyilván, ha mindenki, akkor ők⁵⁶ is. Tudtam a szervezésről, készülődésről. (Bár szerintem ezt nem szervezte senki, legfeljebb hangot adott, bedobta a kanócot az izzó zsarátnokba.) Akkor ez a magyar nép ezután már új belföldi leigázást nem tűrt volna el, külföldről egyáltalán szó sem volt. Állítólag a népet külföldi propagandával félrevezették s ezért volt a kommunizmus ellen, s ezt kellett megvédeni már a forradalom végén. Csak

az érthető nehezen, hogy hogyan tudták a tizenegy éves kommunista állandó propaganda eredményét oly egy-kettőre⁵⁷ szétfoszlatni, s a népet saját kárát jelentő dolgokra rávenni, pl. Tsz. felosztás, kommunista pártellenesség,⁵⁸ stb. Ha azok addig egész félreérthetetlenül a nép hasznára voltak, amit tizenegy év propagandája nem ért el azt ezután külföldi segítséggel visszajövők el tudják érni. Ezek a tényezők sohasem voltak meggyőző erők, legfeljebb kétszínűsítő erők.

Állítólag polgárháborútól félték, de megérte, hogy helyette világ botrányára összelőtték a fővárost. A végső kényszerbe szorították azokat, akik szintén ezek után semmi jót sem várhattak: de ha az ellenforradalmárok kevesen voltak s a nép se állt mellettük, miért kellett ilyen nagy⁵⁹ hadi összpontosítás és felhajtás.

Megérte, hogy a megszorultak világgá szaladva mindenfelé, csak még jobban kompromittálják az egészet, jelezvén azt, hogy innen, aki csak tud, menekül – a párnából szélvész idején szétszórt tollakat összeszedni lehetetlenség. S ezzel még elérték azt is, hogy világszerte kedvezőtlen színbe kerüljön a kommunizmus. Elérték még azt is, hogy mindenki úgy fogadta őket, hogy jön vissza mindaz, ami régi, ami régen rossz volt, csak a cégtábla változott. A nép pedig látta, hogy nem ő hozta vissza a kommunizmust, hanem néhányuk⁶⁰ külföldi segítséggel, a javulások a néhány engedmény csak taktikai húzás, ideig-óráig, ezek súlyos vádak és látszatok, de mindezeket az a lépés igazolta, éppen ezért nagyon helytelennek tartható csak az, hogy ebben az elkecseregetett partizánharcban mindkét oldalon a legkíméletlenebbül folyt a harc, azon senki sem csodálkozik. Hogy ilyenek híre akármely oldalról is jött, ettől függetlenül a maga visszataszítóóságában azonban nagyon is felháborító volt.

Mindezek papírra vetése politizálásnak tűnik s sok értelme nincs is. Politizálás volna, ha ezt hangoztatnám. De nem voltam soha a szaválás híve, ezek, amit itt leírtam az eseményekkel kapcsolatos viszonyulásomat jelzik, ahogy én láttam, amely események mellett nem mehettem volna el semlegesen, emberségem megtagadása nélkül. S amit tettem ezekkel kapcsolatban, azok terén is mindig a politikai jelleg erős kerülésén voltam rajt, mivel láttam, hogy még a 23-án megtartott papi gyűlési, papok ügyében tett felszólalásomat is politizálásnak veszik, a sebesültekhez és a haldoklókhoz jártam be a közeli Tétényi-úti kórházba, többet nem tehettem semlegességem feladása nélkül. Nem tettem semmi lépést [október] 26- [és] XI. 3 közt sem, hogy a politikai életbe beavatkozzam.⁶¹ Nem mentem fel Mindszenty hercegprímáshoz⁶² sem, hogy ügyében való felszólalásomért legalább kellő elismerést kapjak. Hogy miért nem lázítottam, miért nem prédikáltam a forradalom érdekében, egyrészt mert a szószék nem erre való, másrészt, mert felesleges a Dunára vizet hordani, akit akkor még buzdítani kellett, az reménytelen eset volt. Hogy miért hoztak az emberek [a] forradalommal kapcsolatba, az onnét van mégis, hogy a rendőrségen a X. 23-i felszólalásomat a forradalommal együttműködésnek vélték III.15 [és] – IV.4. [közt] két hétig biztonsági őrizetbe vett[ek], melyet az emberek szerfölött méltányoltak akkor és utána is, azért mert semlegességemet passzív rezisztenciának vélték, burkolt politikai magatartásnak. Mászt nem vehettek annak, mert rendszerszidásba, orosz szidásba, kommunista szidásba nem bocsátkoztam soha, mert a köztudomású dolgok megállapítását értelmetlenségnek tartottam. Pl. „rossz idő van” stb. Nagy okosan állapítja meg, mikor ez első pillantásra nyilvánvaló talán az, hogy álszínűségekért elítélt 56-ban nagyszájú „lelkes hazafiakat”, akik mikor ez kellemetlen lett, hogy magukat fedezzék, beálltak „lelkes, rendszerhű embernek”. Magam részéről akkor se, utána se, de most se beszélek többet, s másként – azokat az embereket nem bírtam, akik mindig akkor jönnek rá, hogy „tévedtek”, amikor az állásfoglalásuk kellemetlen kezd lenni. Számukra, akik X. 23-án rájöttek, hogy rossz volt a kommunizmus, decemberben meg rájöttek, hogy mégis jó (illetve pontosabban hasznos). Ezeket méltán és joggal elvtelen haszonlesőnek tartottam. A meggyőződéses ember, még ha ellenségem is, még ha téved is, becsülöm, ha elveire mindent rátett, de szívből megvetem azokat, akik azért álltak be a pártba, hogy azt „felhívítsák” s így azért jelezzék, hogy nagy áldozatot hoztak az „ügyért”, melynek azért ők így is hű emberei. Ezek tényleg felhívították a pártot, de senki sem vesztett velük, de senki sem nyert

velük. Ez a haszonleső kétszínűség és a széthúzás, meg⁶³ a mérséklet hiánya, ami minden baj oka. Ebben nagyok a lengyelek. Ezért első feladatnak tartottam, hogy elvhű, jellemes emberek legyenek, különösen, akik igazán keresztények akarnak lenni. Ezért látszom ellenségesnek, nem azért, mert az állam egyházra sérelmes tevékenységébe nem kapcsolódtam be, sőt elítélem: hogy örültem annak, hogy megszabadult az egyház az ellene dolgozó papjaitól, ha azért vagyok „ellenforradalmár” vagy ellensége az államnak, nem bánom.

(folyt. köv.)

G: Bné.
Ny.t.sz8-1307/1961.

[ÁBTL 3.1.9. V-146695/3. Dr. Werner Alajos és társai, 415–423. Géppel írt szöveg.]

¹ Az értékes szakmai konzultációkért, valamint a dokumentumok előkészítéséért és rendelkezésre bocsátásáért köszönetet mondok Vörös Gézának, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára levéltárosának. A Regnum Marianum illegális tevékenységéhez, illetőleg az 1956-os eseményekhez kapcsolódik forrásközlésként Keglevich István (1927. október 27. – 2000. augusztus 28.) római katolikus lelkész 1961. április 28-án felvett kihallgatási jegyzőkönyve, illetőleg az ugyancsak 1961-ben készült, az 1956-os szabadságharcról a kihallgatások alkalmával tett önvallomása. Jelen dolgozatban a forrásközlésként publikált dokumentumok az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (ÁBTL) találhatóak. A dokumentumok javított formában kerülnek közlésre, lábjegyzetben megadva az eredeti (sokszor nyelvhelyességi szempontból hibás) szavakat, szókapcsolatokat (az eredeti szövegben a hosszú *i*, valamint a hosszú *ú* betűk semmilyen formában nem szerepelnek, helyettük a rövid változatok olvashatók).

² Adriányi Gábor 1935. március 31-én született Nagykanizsán. Az esztergomi ferences gimnáziumban kezdte meg középiskolai tanulmányait, Budapesten kitüntetéssel érettségizett. A Központi Szemináriumból az előjáróság kizárta, mert megtagadta a részvételt a békepapi mozgalomban. 1960-ban Zadravecz István püspök titokban szentelte pappá hivatalos egyházmegyei felhatalmazás híján a Szent Római Egyház titulusára. Lelkipásztori feladatait rejtve végezte, állandó hatósági megfigyelés alatt állt. 1961-ben a letartóztatás veszélye elől sikerült Németországon keresztül Rómába jutnia, ahol a Pápai Magyar Intézet növendéke lett, és a Szent Tamás Egyetemen teológiai doktorátust szerzett. Egyetemi tanári pályafutása 1971-ben a Bonni Egyetem Teológiai Karán vette kezdetét. Címzetes kanonok, a francia Palmes Academique rend lovagja, a varsói Kardynal Wyszyński Egyetem tiszteletbeli doktora, a Magyar Tudományos Akadémia köztestületének, illetve az Akadémiának külső tagja. Kitüntették a Szabadság hőse emlékéremmel. 2005-ben megkapta a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától a Fraknoi-díjat, 2006-ban a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság tiszteletbeli tagjának választották, ugyanebben az évben a magyar köztársasági elnök a Szabadság hőse emlékéremet adományozta részére. 2015-ben a Magyarországi Mindszenty Alapítvány Mindszenty József-életműdíjat, a Hittel a Nemzetért Alapítvány Mindszenty Emlékplakettet adományozott részére, majd a Magyar Érdemrend Tiszti-kereszt polgári tagozat kitüntetésben részesült. 2015-ben megyéspüspöke (Márfi Gyula veszprémi érsek) kinevezte őt felsőörsi címzetes préposttá. <http://www.mindszentyalapitvany.hu/products/dr-adrianyi-gabor/> Utolsó letöltés ideje: 2016. július 24.

³ Az említett esztergomi egyházmegyes lelkipásztor 15 éven keresztül haláláig (1996-ig) a szerző személyes jó barátja, hittantanára volt. Krajsovszky, 2010.

⁴ Bölcsvölgyi Zoltánt az állambiztonsági szervek zsarolással arra kényszerítették, hogy adjon információkat a Regnum Marianum közösséggel kapcsolatban, amelyet aztán ő a regnumisták előtt felfedett. ÁBTL 3.1.9. V-147802. 55., 183., 191/1.

⁵ ÁBTL 3.1.9. V-146695.

⁶ Keglevich Istvánt 1957-ben indoklás nélkül kétszer két hétre őrizetbe vették. 1960 novemberében a politikai rendőrség összeesküvés előkészítésében való részvétel vádjával letartóztatta, majd 1961 júliusában a „Werner-féle Regnum”-perben a Budapesti Fővárosi Bíróság 5 év börtönbüntetésre ítélte. 1963 márciusában közkegyelemmel szabadult. 1964 decemberében több regnumos pappal együtt ismét letartóztatták, majd 1965 áprilisában az „Emódi”-perben (második regnumi per) ismét 5 évre ítélték, amit a Legfelsőbb Bíróság helyben hagyott. 1971-ben szabadult. Ezt követően beosztáson kívüli, majd nyugdíjas lelkész volt. Magyar Katolikus Lexikon – Keglevich István-címző: <http://lexikon.katolikus.hu/K/Keglevich.html> (utolsó letöltés: 2016. július 24.)

⁷ ÁBTL 3.1.5. O-11802/1-29.; Wirthné, 2015.

⁸ Zimándi, 1992; Szántó, 1993; Rosdy (szerk.), 2006; Magyar Katolikus Egyház, 2007.

⁹ Helyesen Váli úti elemi iskola.

¹⁰ Az intézmény pontos neve: Budai Szent Imre Ciszterci Gimnázium. Már a két világháború között is Villányi útnak hívták ezt az utat.

¹¹ „A Mária kongregáció (latinul *Congregatio Mariana*) egy olyan katolikus lelkeségi mozgalom, hitbuzgalmi egyesület, mely Loyolai Szent Ignác-i lelkülettel a római katolikus egyház tanítását vallja, és Szűz Mária-tiszteleten alapul. Magyarországon az első kongregációt 1580 körül Pázmány Péter vezette. II. József 1788-i rendelete 80 kongregációt oszlatott fel. Szervezeti kiteljesedésük 1907-tel, a magyar Mária kongregációk egyesülésével indult meg. 1924-ben a jezsuiták Rómában központi titkárságot szerveztek a kongregáció világmozgalommá alakítására. Ezzel a feladattal Bangha Bélát bízták meg, aki emiatt Rómában tartózkodott 1923 és 1926 között, továbbá az 1925-26-os jubileumi évben ő vezette a magyarországi kongregációk tagjait római zarándoklatra. Együttal a Mária Kongregáció latin nyelvű változatát szerkeszti ott. 1926-ban a kongregációk szövetségbe tömörültek Magyarországi Mária Kongregációk Országos Szövetsége néven, és az *Actio Catholica* irányítása alá kerültek. 1930. augusztus. 21-én a Nemzetközi Mária-nap alkalmából Budapesten volt a kongregációk nemzetközi kongresszusa. 1943-ra 70 férfi kongregációban 2500, 130 női kongregációban 7 ezer, 200 fiú kongregációban 7 ezer, 300 leány kongregációban 16 ezer, összesen kb. 33 ezer tag volt. XII. Piusz pápa 1948-ban kiadott *Bis saeculari apostoli konstitúciója* kezdeményezésére alakult meg 1953-ban a Mária Kongregációk Világszövetsége. A második világháború után az iskolák államosításával Magyarországon tevékenységüket megszüntették.”

Mária

kongregáció

https://hu.wikipedia.org/wiki/M%C3%A1ria_kongreg%C3%A1ci%C3%B3#T.C3.B6rt.C3.A9nete (utolsó letöltés: 2016. július 24.). Bangha Béla jezsuita a kongregációkról, illetve a Mária-kongregációról a következőképpen ír: „Kongregációnak nevezik a római kúrián működő állandó bíborosi bizottságokat (pl. *Congregatio Rituum*, *Congregatio de re sacramentaria*, stb.). Kongregációnak nevezik továbbá azon újabb szerzetestársulatokat, melyeknek tagjai nem ünnepélyes, hanem csak egyszerű fogadalmakat tesznek. (Ilyenek a redemptoristák, irgalmas nővérek stb.) Innen átvitt értelemben kongregációnak nevezik a szerzetesrendeket általában is; ezen értelemben beszéltünk pl. a francia »kongregációk« üldöztetéséről. S végül kongregációnak, teljesebben Mária-kongregációnak nevezük azokat a hitbuzgalmi egyesületeket, melyeknek többnyire világiak, felnőttek és ifjak, férfiak és nők a tagjai, kik a Mária-kultusz intenzívebb művelése által akarják a katolikus valláserkölcsei életet mindenekelőtt önmagukban, másodsorban környezetükben előmozdítani.”

Bangha, 1921. http://mtdaportal.extra.hu/books/bangha_bela_mi_a_kongregacio.pdf (utolsó letöltés: 2016. július 24.). Mindszenty-Pehm József, Magyarország későbbi hercegrímása már gimnazista kora óta kapcsolatban volt a Mária kongregációval. Amikor 1903 őszén, 11 évesen a szombathelyi premonstrei gimnáziumba került, már akkor nagyon hatott rá a kongreganista szellem, mivel ő lett a kongregáció prefektusa, aki a többieket is vezette. A Mária kongregáció döntően hatott Mindszenty jellemének, személyiségének kibontakozására. Később, már plébánosként Zalaegerszegen töltött éveiben is erőteljesen támogatta az ottani Mária kongregációt. Szeifert, 1991. http://eucharisztikuskongresszus.hu/SZF_Mindszenty_118.html (utolsó letöltés: 2016. július 24.) A kereszténység és a magyarság, az egyház és a haza már kora fiatalságában elválaszthatatlanul összefonódtak Mindszenty Pehm József gondolat- és érzelmvilágában. „Amikor én még kisdíák voltam – emlékezik vissza – és kongreganista tagavatásra álltam, a szívemet elfutotta a melegség, hitem és hazám egy tűzzé váló szeretete a Magyarok Nagyasszonyában.” Közi Horváth, 1980. <http://www.katolikus.hu/mindszenty.html#m7> (utolsó letöltés: 2016. július 24.). Mindszenty József hercegrímásként is kiemelt figyelmet fordított a kongregációkra. Ezt bizonyítják többek között az 1945 és 1948 között a különböző kongregációs események kapcsán elmondott beszédei is. 1946. május 26-án az egyetemi kongregáció új tagjaihoz intézett beszédje. Vecsey (s. a. rend.), 1957a: 204–206. Beke (össz., jegyz.), 1991: 133–134. 1947. május 15-én Budapesten a kongreganista avatáson elhangzott beszédje. Vecsey (s. a. rend.), 1957b: 285–288. Beke (össz., jegyz.), 1994: 59–61. 1947. december 8-án a Regnum Marianum férfikongregáció fogadalmújítási szentmiséjének celebrálása és hozzájuk intézett szózata. Vecsey (s. a. rend.), 1957b:320–323. Beke (össz., jegyz.), 1994: 175–176.; valamint ugyanezen esemény aznapi záró ülésén elmondott beszédje. Uo. 1994: 177.

¹² Endrefalva egy Nógrád megyei falu.

¹³ Eredeti szövegben minden esetben: Regnum Mariánum.

¹⁴ A Regnum Marianum Katolikus Közösség a magyarországi katolikus mozgalmak egyike. Neve a régi magyar Regnum Marianum-eszméből származik. A szervezetet magát is gyakran nevezik egyszerűen Regnum Marianumnak (a kifejezés jelentése: Mária országa). A XIX. század végén Budapesten 9 katolikus pap-hittanár közösségi életet kezdett a fiúifjúság nevelésére. Szerzetéhez hasonló, de fogadalom nélküli közösségben éltek. Vezetőjük a választott házfőnök volt. Céljuk az volt, hogy Magyarország – Szent István király szándéka szerint – valóban Mária országa legyen. Az alapítók lelki mentora és támasza Prohászka Ottokár esztergomi spirituális, a későbbi székesfehérvári püspök volt. A mozgalom 1898-ban Mária Kongregációként indult. Röviddel a cserkészmozgalom magyarországi elterjedése után a Közösség alapító tagja lett a Magyar Cserkészszövetségnek, 3. sz. Regnum Marianum Cserkészcsapatok néven. A kétféle gyermeknevelő irányzat értékeit egyetlen

életstílusba ötvözték, melynek jelmondata: „Gratia supponit naturam” (A kegyelem a természetre épül). 1901-ben Majláth Gusztáv erdélyi püspök megvette számukra a Budapest VII., Damjanich u. 50. sz. alatti házat. Az udvar közepén egy kápolna épült, a közösségi élet és nevelés központja. A rendszeres kirándulások, táborok, szakkörök lehetőséget adtak a fiatalok nevelésére, mindezt imádságos lelkülettel. Kórusuk, zenekaruk és bábszínházuk is volt. Nyomdájuk, az „Élet” nyomda sok ifjúsági könyvet adott ki. Havi folyóiratuk, a *Zászlónk* 10–18 éves fiúknak, a *Nagyasszonyunk* a lányoknak, a *Kispajtás* pedig a 10 év alatti korosztálynak szól. A kommunizmus nem kímélte a Regnumot sem. 1951-ben a Házat államosították, az atyákat az egyházmegye plébániáira helyezték. De a közösség folytatta tevékenységét, titokban szervezve a csoportok találkozóit, táborokat és más eseményeket. Közben a nevelés kiegészült a lányokkal is, és idővel az ifjúsági csoportok 18 éves koruk után is együtt maradtak. Így a Regnum mindenki számára nyitott lett, a legifjálabbaktól a legidősebbekig. A zaklatások folytatódtak. Három külön koncepció perben (1961, 1965 és 1971) 13 papot ítétek el összesen 71 évre, 3 laikus vezetőt pedig összesen 4,5 évre. A közösség vezetői és egyszerű tagjai is gyakran szenvedtek hátrányt (munkahelyekről történő elbocsátás; egyetemi felvétel elutasítása; papok elhelyezése kis, távoli plébániákra). Az ifjúsági vezetők viszont az éppen szabadlábbon maradt atyákkal együtt tovább vezették a Közösséget, így az atyák felelős partnereivé nőttek fel. A Regnum Marianum volt az egyetlen, magyar ifjúsággal foglalkozó közösség, amely az állandó zaklatások ellenére folyamatosan élt és működött a kommunista rezsim alatt is. <http://www.regnum.hu/node/332> (utolsó letöltés: 2016. július 24.). Emődi, 1989; Dobszay, 1991. http://www.eucharisztikuskongresszus.hu/pdf/Regnum_fuzet.pdf és <http://www.eucharisztikuskongresszus.hu/Regnum.html> (utolsó letöltés: 2016. július 24.).

¹⁵ Eredeti szövegben: ?

¹⁶ Eredeti szövegben: Szuchi.

¹⁷ Emődy László, vitéz (1919. október 20. – 1988. december 24.). A budapesti Szent István Gimnáziumban érettségizett 1937-ben, teológiai tanulmányait Esztergomban végezte, itt szentelték pappá 1942. június 14-én. Ezután káplán Csillaghegyen, 1944-től hittanár Budapesten a Szent Lujza Intézetben, 1945-ben a Bárány Kemény Zsigmond Gimnáziumban. 1951 októberében Hamvas Endre esztergomi apostoli adminisztrátor az Állami Egyházügyi Hivatal nyomására beszüntette a regnumi közösséget, ők azonban 1952-től tovább folytatták tevékenységüket, de már az elvett Regnum-háztól függetlenül, családon belül. Emiatt 1953–1958 között rendelkezési állományba került. 1953 novemberében ugyanis „tartós szabadságot” kapott az egyházi hatóságtól. Utána segédmunkás, majd 1957-ben káplán Budapest-Józsefvárosban, 1958-ban Budapest-Kelenföldön. 1960. november 22-én letartóztatták az úgynevezett Keresztény Front elnevezésű csoportosulás miatt, amely a regnumi papokat jelentette. 1961-ben a Fővárosi Bíróság Schönherz Zoltánné-tanácsa tíz társával együtt a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vádjával ítélte el hétévi börtönre. A püspöki kar 1961. március 15-én (még az ítélethirdetés előtt) elhatározta magát a perben levő papoktól. 1963. március 29-én közkegyelemmel szabadult, ami után szolgálaton kívülre helyezték. 1964. december 8-án éjjel ismét letartóztatták és a Fő utcai börtönbe zárták. Bimbó István bíró 1965 tavaszán tárgyalta ügyét, és összeesküvésre irányuló előkészület vádjával öt év szabadságvesztésre ítélte. Mindkét elítélésének valós alapja a Regnum Marianum papi közösséghez való tartozás volt. A bíróság a tisztán vallási, a hitélet elmélyítésére törekvő összejöveteleket minősítette „összeesküvésnek”. A szabadságvesztés letöltése után 1971–1973 között nem végezhetett papi szolgálatot. 1973–1988 között Csillaghegyen volt káplán. Élete szorosan egybefonódott a Regnum Marianum célkitűzéseivel. Rózsavölgyi (Rösinger) László (1919. március 15. – 1987. augusztus 2.) Budapesten gimnáziumban érettségizett, teológiai tanulmányait Esztergomban végezte, itt szentelték pappá 1942. június 14-én. Ezután káplán Somorján, ahol 1944-ben plébánoshelyettes, és ugyanebben az évben káplán Budapest-Terézvárosban, 1946-ban Budapest-Óbudán. 1947-ben hittanár a II. kerületi Kiscelli úti Zrínyi Gimnáziumban. Ismét káplán 1949-től Budapest-Kelenföldön, 1957-től Tokodon. 1957. március 6-án, miközben a Damjanich utcai kápolna létrehozásán tevékenykedett, a rendőrség letartóztatta azzal a váddal, hogy szabálytalanul kezelte a pénztárat. 1957. március 29-én engedik szabadon. 1958-tól káplán Budapest-Szent Rókus-templomban, 1960-tól lelkész Szügyön. 1960. november 5-én szentelték titkos püspökké (hasonlóan az 1970-ben Felvidéken szentelt Parádi Gyulához és Rédei Józsefhez; lásd Fejérdy, 2010: 129–155. http://eucharisztikuskongresszus.hu/FA_szemin_17.html (utolsó letöltés: 2016. július 24.)). 1960. november 22-én előzetes letartóztatásba helyezték és a regnumi perben három év tíz hónapra ítélték. 1961 februárjától 1963 márciusáig Márianosztrán raboskodott. Ezután titokban hitoktató, írásos anyagokat sokszorosított, és az összejöveteleken szétosztotta. 1964 októberében átvette Emődy László egyik ifjúsági csoportját. 1964 decemberében ismét börtönbe zárják hat évre, ahonnan 1969-ben szabadul.

Tompa (Malák) Nándor (1919. augusztus 6. – 1994. május 31.) a budapesti Bolyai Reál Gimnáziumban érettségizett. Teológiai tanulmányait Budapesten, a Hittudományi Karon végezte. Esztergomban szentelték pappá 1943. június 13-án. Ezután káplán Tokodon, és még ugyanezen évben Piskén. 1944. január–augusztusa között betegszabadságon, és még ugyanezen évben káplán Budapest-Örökimádás-templomban, 1945-ben Budapest-Kelenföldön. 1946-ban bent lakott a Regnumban egészen 1950-ig, ekkor hittanár Budapesten a Thököly úton, az Építőipari Középiskolában. 1950-ben kiegészítő lelkész Budapest-Regnum plébánián. Ebben az

időben Emödy László regnumi atyával együtt foglalkoznak a ministránsokkal, ahol szentírás-magyarázatot is tartanak. 1951-től a földalatti regnumi csoport tagja. Jelen volt az illegális működést elhatározó megbeszélésen. Régi és új tagokból csoportokat állítottak össze, amelynek tagjait igyekezett távol tartani a Kommunista Ifjúsági Szövetségtől (KISZ) és az úttörőmozgalomtól. 50–60 fiatallal foglalkozott. 1952-ben kiségitő Budapest-Jézus Szíve-templomban, és még ugyanezen évben Budapest-Várban, 1953-ban Budapest-Csillaghegyen, 1956-ban Budapest-Tömő utcai lelkészségen. Mindszenty József 1956-os szemináriumi látogatásán jelen volt. 1960. november 22-től előzetes, 1961 februárja és 1963 márciusa között tényleges letartóztatásban van, és a Regnum-per vádlottjaként börtönbe kerül. 1961 júliusában a Regnum-perben II. rendű vádlottként Fazekas Ferenc bíró elnökletével „a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való részvétel büntette” miatt négy év börtönbüntetésre ítélték. Börtönéveit Márianosztrán töltötte. Szabadulását követően, 1963-ban rövid betegszabadság után a Budapest-Belváros Szent Mihály-templomban kiségitő és még ugyanezen évben Budaörsön, 1965-ben pedig Budapest-Örökimádás-templomban. 1981-ben nyugállományba vonul. A papi hivatások ébresztése és ápolása terén különösen is kiemelkedő volt tevékenysége.

Werner Alajos (1905. július 14. – 1978. november 8.) Pozsonyban végezte tanulmányait, majd az érettségi után Győrött kispapnak jelentkezett, de elutasították. Mikes János szombathelyi püspök azonban felfigyelt jó zenei tehetségére, így engedélyezte, hogy hittudományi és zenei tanulmányokat folytasson. 1928. június 17-én pappá szentelték. Mikes püspöknek köszönhetően Rómába került, ahol 1933-ig magas fokú zenei tanulmányokat folytatott. Egy rövid időre hazatért, 1931-ben, amikor teológiai doktorátust szerzett. 1934-ben hazatért Szombathelyre, ahol elkezdte szervezni a később híressé vált kórusát, a Schola Cantorum Sabariensist. 1936-tól a Zeneakadémia egyházzenei tanszékén előadásokat tartott, ekkor került jó barátságba Kodály Zoltánnal. 1938-ban kórusával fellépett a Budapesten rendezett 34. Eucharisztikus Világkongresszuson, amely nemzetközi hírnevet szerzett nekik. A tanításon túl Harmath Artúrral, Bárdos Lajossal, Forrai Miklóssal, Kodály Zoltánnal (akinek gyóntatóatyja is volt) együtt tarták fel a magyar egyház- és népzene kincseit. 1944-ben Budapestre költözött, ahol tanári állást kapott. Azonnal megkezdte a Schola Regia kórus kiépítését. A kórustagokkal a próbákat a lebombázott, félig romba dőlt házakban tartotta. 1946. január 10-én ő gyóntatta meg, majd kísérte a vesztőhelyre Bárdossy László volt magyar királyi miniszterelnököt, akit a népbíróság halálra ítélt. 1948-ban lett a Regnum Marianum Hitoktató Központ házfőnöke. Egy évvel később megszüntették az egyházzenei tanszékét, s ezzel Werner atyát is megfosztották tanári állásától. Kántor-káplánként Máriaremetére került, ahol az általa vezetett gyermekkórus meghallgatására egész Budapestről zarándokoltak az emberek. A regnumbeli fiatalok nevelésével való foglalatossággal sem hagyott fel, noha paptársaival együtt tudta, hogy tevékenységükért börtön várhat rájuk. 1961. február 6-án hatvannyolc paptársával együtt tartóztatták le. Öt év börtönre ítélték. Vagyontárgyait – zongoráját, könyvtárát, írógépét – elkobozták. Kodály Zoltán kísérletet tett a kiszabadítására, de ő állítólag azt a következőképpen utasította el: „*Vagy mindenkit, vagy engem se.*” Márianosztrára, majd a gyűjtőfogház cipésműhelyébe került. A börtönben kórust alapított – rabokkal, börtönőrökkel. Ő öntött lelket az elítéltekbe, tartott napi rendet a társai között, és gyóntatta őket fürdés közben. 1963-ban, a Hruscsov és Kennedy bécsi találkozója után hirdetett amnesztia alkalmával szabadult. Miután Budapest területéről kitiltották és Celldömölkre helyezték, ott alapított kórust. 1964 decemberében tartóztatták le újra a „népi demokratikus rend elleni vétségért”. 1967-ben szabadult, engedménnyel. Bár azt állította, hogy az ötévi szenvedést nem cserélné fel ötévi római tartózkodásért, egészségileg megviselték a börtönévek. Máriaremetére tért vissza, mivel az újabb ítélet szerint, rendőri felügyelet alatt állva, nem hagyhatta el Budapest területét. A Kodály által visszaszerzett zongoráján, a máriaremetei kórus vásárolta írógépén, maradék megmentett könyvei között dolgozott tovább. Még fogoly volt, amikor a II. Vatikáni Zsinat nyomán elkezdődött a liturgikus szövegek magyarra fordítása, amelynek munkálataiban, szabadulása után, ő is részt vett. Bárdos Lajossal népénekes-könyvet állított össze. Nem sokkal aranymiséje után hunyt el, szívinfarktus következtében. Lásd még:

https://hu.wikipedia.org/wiki/Werner_Alajos, <http://www.magyarurir.hu/hirek/megemlekezes-werner-alajosrol> (utolsó letöltések: 2016. július 24.). A fentebb ismertetett papi életrajzok forrásai a következők: Beke, 2008; a *Magyar Katolikus Lexikon* elektronikus változata: <http://lexikon.katolikus.hu/> (utolsó letöltés: 2016. július 24.)

¹⁸ Eredeti szövegben: megakarunk.

¹⁹ Eredeti szövegben: Status Membrórum, Disciplina arcani, Vita spirituális Membrórum, Carrierizmus membrórum.

²⁰ A keletnémet püspöki kar 1960. évi pásztorlevele.

http://www.eucharisztikuskongresszus.hu/szemin_116.html;

<http://doktori.btk.elte.hu/hist/wirthnedierabernadett/diss.pdf> (utolsó letöltések: 2016. július 24.).

²¹ Ez a cím a Budapest-Kelenföld plébániához tartozó káplánlakás címe (Somogyi Béla u. 9. fszt. 2.). Esztergomi sematizmus, 1982: 261.

²² Keglevich István a feltett kérdésre már az utolsó mondat nélkül is teljes választ adott. Ezzel a mondatával azonban a körlevél felolvasásának szándékát is a kihallgató tudomására hozta, bátor hitvallást téve annak tartalma mellett.

²³ Eredeti szövegben: loyálisan.

²⁴ Milyen érdekes, hogy egy olyan templomban, közösségben is fel kellett olvasni a téészesítést támogató körlevelet, amelyet egyáltalán nem érintett a paraszti magántulajdon felszámolása, hiszen Buda belső kerületéhez tartozott. Ez egyben arról is árulkodik, hogy igenis volt mozgástér, hiszen joggal lehetett volna arra hivatkozni, hogy az itt lakókat nem érinti a tsz-ek szervezése.

²⁵ Lásd ehhez Keglevich István 1956-ról szóló, általunk szintén közölt önvallomását is.

²⁶ Ez a kápolna minden bizonnyal az Óbudai Segítő Szűz Mária kápolnaigazgatóság (Bécsi út 175.), amely (1950 óta) az Esztergomi Főegyházmegyéhez tartozik. http://www.esztergomi-ersekseg.hu/?fm=1&am=4&op=plebaniaview&p_id=181 (utolsó letöltés: 2016. július 24.).

²⁷ Eredeti szövegben: olympiát.

²⁸ Eredeti szövegben: olympia.

²⁹ Eredeti szövegben: Felvételek elkészültek.

³⁰ A Mária Légio 1921. szeptember 7-én, Kisboldogasszony ünnepének vigíliáján alakult Írországbán, Dublinban. Frank Duff volt az, aki összehívta társait, azzal a céllal, hogy valami nagyot, nemeset tegyenek Jézusért, az emberekért. Magyarországon a második világháború előtt már volt ilyen szerveződés, de a kommunizmus idején tiltott volt. A Mária Légio, mint világi apostolokból álló szervezet, az Egyház rendjébe illeszkedve, mindig a helyi plébános bejegyzésével, őt segítve működhet. Minden csoport feltétlenül egy már működő szervezet segítségével jöhet létre, annak támogatásával, s a későbbiekben is a többi csoporttal való állandó kapcsolattartással. A Mária Légio tagja lehet bárki: nemre, családi állapotra, iskolai végzettségre való tekintet nélkül, ha egyházilag rendezett életet él. <http://w3.oli.katolikus.hu/lelkisegi-mozgalmak/maria-legio> (utolsó letöltés: 2016. július 24.). A Mária Légio Kézikönyve (*Mária Légio*, 1998) tartalmazza a szervezet működésének szabályzatát és célját. http://marialegio.hu/?page_id=65 (utolsó letöltés: 2016. július 24.).

³¹ Eredeti szövegben: Paulai Caritás igazgató Boltzman strasse 14.

³² Székely, 2011. <http://mek.oszk.hu/09500/09579/09579.pdf> (utolsó letöltés: 2016. július 24.).

³³ Illeg. püspök: illegális püspök; itt minden bizonnyal a jelen tanulmányban is szereplő Rózsavölgyi Lászlóról van szó.

³⁴ Eredeti szövegben: Mindenek előtt.

³⁵ Eredeti szövegben: ?

³⁶ Eredeti szövegben: senkisésem.

³⁷ Eredeti szövegben: félre magyarázni.

³⁸ Eredeti szövegben: de hogy.

³⁹ Eredeti szövegben: olyant.

⁴⁰ Eredeti szövegben: állás-foglalásnak.

⁴¹ Eredeti szövegben: együtt.

⁴² Eredeti szövegben: felül emelkedő.

⁴³ Eredeti szövegben: akartak.

⁴⁴ Eredeti szövegben: köpönyeg forgatásnak.

⁴⁵ Upton, 2007.

<https://www.amazon.co.uk/Loves-Pilgrimage-Press-Upton-Sinclair/dp/1406543497> (utolsó letöltés: 2016. július 24.).

⁴⁶ Eredeti szövegben: megmutatták.

⁴⁷ A Tétényi úti kórház a Budapest-Kelenföld plébániához tartozik. Ennek közelében van a Móricz Zsigmond körtér, amely az 1956-os harcok egyik központja volt. A Móricz Zsigmond körtéri harcokkal kapcsolatos levéltári források szerint itt már a szovjetek első bevonulásakor is komoly összecsapások voltak. A szűkös forrásokból arra lehet következtetni, hogy a körtéren nem alakult ki nagyobb létszámú felkelőcsoport. November 4-étől a spontán módon összeállt civil fegyveresek Oláh Jenő volt hadnagy vezetésével ismét felvették a harcot a szovjet támadókkal szemben. Ekkor a legfőbb bázisukká a 10. számú házat tették, de a Népbüfé tetejéről is célba vették a páncélosokat. A csaknem 80 ellenállóhoz csatlakozott a pápai rohamlöveg-zászlóalj egyik Budapestre vezényelt egysége, lövegekkel jelentékenyen megnövelve az addigi tüzerőt. Állítólag a november 5-ei 6-7 órás harcban egy szovjet légidesszant-alakulat 140 katonája az ellenállók fegyvereitől esett el vagy sebesült meg itt. Végül a szovjetek körbezárták a körteret, mire a szabadságharcosok beszüntették az ellenállást. Lásd ehhez: http://server2001.rev.hu/msite/index.asp?id=3#fnj_171 (utolsó letöltés: 2016. július 24.).

⁴⁸ Eredeti szövegben: túlsok.

⁴⁹ Eredeti szövegben: szélsőségeket követelések.

⁵⁰ Eredeti szövegben: isten.

⁵¹ Itt kimaradt egy szó az eredeti szövegben, esetleg valamilyen pejoratív kifejezés szerepelhetett benne.

⁵² Eredeti szövegben: halászsokat.

⁵³ Eredeti szövegben: közföldön.

⁵⁴ Eredeti szövegben: látolgtatja.

⁵⁵ Eredeti szövegben: tűz oltani.

-
- ⁵⁶ Eredeti szövegben: ön.
⁵⁷ Eredeti szövegben: egy-kettő.
⁵⁸ Eredeti szövegben: párt ellenesség.
⁵⁹ Eredeti szövegben: hogy.
⁶⁰ Eredeti szövegben: néhányunk.
⁶¹ Eredeti szövegben: beavatkozzak.
⁶² Eredeti szövegben: herceg-prímáshoz.
⁶³ Eredeti szövegben: még.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

3.1.9.	Vizsgálati dossziék	
	V-146695	Dr. Werner Alajos és társai
	V-146695/3.	Dr. Werner Alajos és társai
	V-147802	Bölcsvölgyi Zoltán
3.1.5.	Operatív dossziék	
	O-11802/1-29.	„Fekete Hollók”

Nyomtatásban megjelent források

Beke (össz., jegyz.), 1991

Egyházam és Hazám. Mindszenty József hercegprímás szentbeszédei I.
Összegejtötte, jegyzetekkel ellátta: Beke Margit. Esztergom, Esztergomi Főegyházmegye kiadása. Szent Gellért Egyházi Kiadó.

Beke (össz., jegyz.), 1994

Egyházam és Hazám. Mindszenty József hercegprímás szentbeszédei II.
Összegejtötte, jegyzetekkel ellátta: Beke Margit. Esztergom. Cerberus Kft.

Beke, 2008

Beke Margit: *Az Esztergomi (Esztergom-Budapesti) főegyházmegye papsága 1892–2006.* Budapest, Szent István Társulat.

Esztergomi sematizmus, 1982

Esztergomi sematizmus. Schematismus Strigoniensis, 1982. Az Esztergomi Főegyházmegye névtára és évkönyve. Esztergom.

Vecsey (s. a. rend.), 1957a

Mindszenty Okmánytár I. Sajtó alá rendezte: Dr. Vecsey József. München.

Vecsey (s. a. rend.), 1957b

Mindszenty Okmánytár II. Sajtó alá rendezte: Dr. Vecsey József. München.

Internetes oktatási anyagok, cikkek

Bangha, 1921

Bangha Béla S. J.: *Mi a kongregáció? Rövid kalauz a Mária-kongregációk számára.* A Mária-kongregáció kiadása.

http://mtdaportal.extra.hu/books/bangha_bela_mi_a_kongregacio.pdf

Dobszay, 1991

Dobszay János: *Így vagy sehogy. Fejezetek a Regnum Marianum életéből.* Budapest, Zászlónk Stúdió.

http://www.eucharisztikuskongresszus.hu/pdf/Regnum_fuzet.pdf

Szeifert, 1991

Szeifert Ferenc: *Mint a gyémánt. Mindszenty József bíboros rövid életrajza és történelemformáló hatása.* Pilisszentlélek, „Béke és Igazság – Pilisszentlélek modell” Alapítvány Út, Igazság, Élet Kiadója.

http://eucharisztikuskongresszus.hu/SZF_Mindszenty_118.html.

Közi Horváth, 1980

Közi Horváth József: *Mindszenty bíboros.* München. A Mindszenty Emlékbizottság kiadása. <http://www.katolikus.hu/mindszenty.html#m7>

Krajsovszky, 2010

Krajsovszky Gábor: *Akik igazságra tanítottak sokakat, tündökölnék örökkön-örökké, miként a csillagok I–X. Válogatás Bölcsvölgyi Zoltán atya beszédeiből és elmélkedéseiből.* Budapest. <http://penta.hcbc.hu/ppek/k620.htm>

Magyar Katolikus Lexikon

Keglevich István címszó: <http://lexikon.katolikus.hu/K/Keglevich.html>

Mária Légió, 1998

A Mária Légió kézikönyve. Budapest, Mária Légió.

http://marialegio.hu/?page_id=65

Székely, 2011

Székely Tibor: „Kisaplázadás”. *A Római Katolikus Püspöki Kar és a Központi Szeminárium kispapjai naplója a forradalom bukásától a kispaplázadás felszámolásáig az Állambiztonság és az Állami Egyházügyi Hivatal dokumentumai tükrében, 1957–1961.*

<http://mek.oszk.hu/09500/09579/09579.pdf>

Upton, 2007

Upton Sinclair: *Loves Pilgrimage.* Dodo Press.

<https://www.amazon.co.uk/Loves-Pilgrimage-Press-Upton-Sinclair/dp/1406543497>

http://server2001.rev.hu/msite/index.asp?id=3#fnj_171

<http://www.mindszentyalapitvany.hu/products/dr-adrianyi-gabor/>

https://hu.wikipedia.org/wiki/M%C3%A1ria_kongreg%C3%A1ci%C3%B3#T.C3.B6rt.C3.A9nete

<http://www.regnum.hu/node/332>

<http://www.eucharisztikuskongresszus.hu/Regnum.html>

http://eucharisztikuskongresszus.hu/FA_szemin_17.html

http://www.eucharisztikuskongresszus.hu/szemin_116.html

<http://doktori.btk.elte.hu/hist/wirthnedierabernadett/diss.pdf>

http://www.esztergomi-ersekseg.hu/?fm=1&am=4&op=plebaniaview&p_id=181

<http://w3.oli.katolikus.hu/lelkisegi-mozgalmak/maria-legio>

https://hu.wikipedia.org/wiki/Werner_Alajos,

<http://www.magyarKurir.hu/hirek/megemlekezes-werner-alajosrol>

Hivatkozott irodalom

Emődi, 1989

Emődi László: *A Regnum Marianum története 1900–1970*. Bécs, Magyar Egyházsociológiai Intézet. (kézirat)

Fejérdy, 2010

Fejérdy András: Titkos püspökszentelés(ek) Magyarországon 1960 őszén. In *Csapdában. Tanulmányok a katolikus egyház történetéből, 1945–1989*. Szerkesztette: Bánkuti Gábor – Gyarmati György. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó. Budapest. 129–155.

Magyar Katolikus Egyház, 2007

Magyar Katolikus Egyház, 1956. A Lénárd Ödön Közhasznú Alapítvány évkönyve. Budapest, Új Ember Kiadó.

Rosdy (szerk.), 2006

A katolikus egyház 1956-ban. Szerkesztette: Rosdy Pál. Budapest, Új Ember Kiadó.

Szántó, 1993

Szántó Konrád OFM: *Az 1956-os forradalom és a katolikus egyház*. Miskolc, Szent Maximilian Lap- és Könyvkiadó.

Wirthné, 2015

Wirthné Diera Bernadett: *Katolikus hitoktatás és elitképzés a Kádár-korszakban. Az 1961-es „Fekete Hollók” fedőnevű ügy elemzése*. Budapest, ELTE BTK (doktori disszertáció).

Zimándi, 1992

Zimándi Pius: *A forradalom éve. Krónika 1956-ból.* Budapest, Századvég
Kiadó – 1956-os Intézet.